

“Şuşam mənim” deyənlər... Dünəndən bu günə

(şuşalı ziyalıların əziz xatirəsinə həsr olunur)

Şuşa Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı, musiqi beşiyi olmaqla yanaşı, milli məfkurənin, ictimai-siyasi düşüncənin, milli ideologiyanın formalaşması və inkişafında, dövlətçilik ənənələri, müstəqillik ideyalarının təbliği və gələcək nəsillərə ötürülməsində söz sahibi olan əsas mərkəzlərdən biri, maarifçiliyin beşiyidir. Heç də təsadüfi deyil ki, bəzi arxiv materiallarında Şuşanın çar Rusiyası dövründə “Müsavət yuvası” adlandırılması barədə faktlar yer alır. Səbəb Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurulmasında əslən Şuşadan olan ziyalıların da böyük rol oynaması, hürryyət ideyalarının həm də Şuşa zirvəsindən təbliğ edilməsi, müstəqillik uğrunda mübarizədə Şuşa ziyalılarınin yorulmaz fəaliyyətidir. Məhz ona görə də cümhuriyyətin süqutundan sonra təkcə ölkə daxilində deyil, hətta xaricdə də Azərbaycanın düşünən beyinlərinə qarşı “səlib yürüşünə” çıxan ermənilərin axtarışa verdiyi, tapdıqda isə yerindəcə güllələdiyi ictimai-siyasi xadimlər sırasında şuşalılar da vardı. Keçmiş İttifaq dönməində daha çox azərbaycanlıların üzlaşdıqları repressiya siyasətinin qurbanları arasında da şuşalılar üstünlük təşkil edirdi. Ən əsası isə hayların tarixin müxtəlif dövnlərində, xüsusən də XX əsrin 80-ci illərinin sonunda ərazi iddiası ilə üsyanlar, dinc insanlara qarşı soyqırımları və təxribatlar təşkil etdiyi zaman qarşıda məhz Şuşanı ələ keçirmək kimi məkrli plan dayanırdı. Yeni, Şuşa yarandığı ilk gündən, daha dəqiq desək, Qarabağ xanı Pənəhəli xan 1752-ci ildə Şuşa şəhərinin təməlini qoyduğu tarixdən bu günədək ictimai-siyasi proseslərin, əsassız ərazi iddialarının, müharibələrin, işğalın, vandalizmin qurbanı, yaxud başqa cür desək, episentri olub.

Heç şübhəsiz ki, belə bir mühitdə Şuşada milli ideologiya, ictimai-fəlsəfi təfəkkürün və genetik yaddaşın qorunması, inkişaf etdirilməsi istiqamətində zaman-zaman addımlar atılıb, milli özünüdərk, azərbaycançılıq məfkurəsinin təbliği və Şuşa həqiqətlərinin geniş ictimaiyyətə, hətta xarici auditoriyaya çatdırılması ilə bağlı nə mümkündürsə edilib. Bu mənada şuşalı ziyalılar üçün ən effektiv vasitələrdən biri və bəlkə də birincisi media ilə sıx təmasda olmaq, dövrün oxunan, azad düşüncə, baş verən proseslərə obyektiv yanaşma tərzii seçilən, xüsusən çar Rusiyasının amansız senzura aparatından, keçmiş Sovet İttifaqının isə repressiya siyasətindən və çoxsaylı təqiblərdən qorxmıyaraq müstəqil fikir yürüdən mətbu orqanları ilə əməkdaşlıq etmək idi.

Dünən... İlk addımlar

Azərbaycan mətbuatında Şuşa izi ilk milli mətbuatın yaranması dövründəkdə gedib çıxır. Araşdırmalar göstərir ki, 1875-ci il iyulun 22-dən nəşrə başlamaqla 1877-ci ilin sentyabrınadək cəmi 56 sayı işıq üzü görən, lakin bu iki il ərzində maarifçilik missiyasını şərəflə yerinə yetirən “Əkinçi” qəzetinin səhifələrində də Şuşa ilə bağlı yazılar yer alıb. Çox maraqlıdır ki, bu yazılar Şuşa mədəniyyətinin özünəməxsusluğunu əks etdirən bədii-publisistik janra deyil, daha çox məhz ictimai-siyasi prosesləri, qədim diyardə diqqət cəlb edən sosial problemləri, Şuşa əhalisinin üzlaşdığı bəzi çətinlikləri, çəkdikləri sıxıntıları, onları düşündürən ayrı-ayrı məsələləri əks etdirirdi. Analoji materiallara “Əkinçi”dən sonra nəşrə başlayan “Ziya”, “Həyat”, “İrsad”, “Molla Nəsrəddin”, “Füyuzat” kimi qəzet və jurnallara da rast gəlinir.

Həmin yazıları təhlil edərkən Azərbaycan ziyalıların, dövrün ictimai-siyasi xadimləri, media mənsublarının daha çox 1905-1906-cı illərdə Şuşada baş vermiş qanlı hadisələrdən, ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdikləri soyqırımlarından və ərazi iddialarından, bir sözlə, Şuşadan ciddi narahat olduqları görürük. Ziyalılar öz məqalələrində açıq şəkildə bildirirlər ki, məkrli qonşularımız öz çirkin niyyətlərinə çatmaq üçün planlı şəkildə hazırlıqlar görmüş, gizli şəkildə silahlanmış, təşkilatlanmış və bu istiqamətdə hər cür hiylə və fitnəyə əl atmışlar.

Həmin dövrdə, xüsusən, XX əsrin əvvəllərində mətbu orqanlarla sıx əməkdaşlıq edən və Şuşada yaşanan ictimai-siyasi mühiti dolğun şəkildə geniş ictimaiyyətə çatdırmağa çalışan, eləcə də, Azərbaycan mediasında Şuşa izinin əsaslarını qoyan görkəmli maarifçilər, tədqiqatçı və publisistlər isə bunlardır: Qasım bəy Zakir, Nəcəf bəy Vəzirov, Həmidə xanım Cavanşir, Səfərlə bəy Vəlibəyov, Həsənəli xan Qaradağı, Mirzə Salah bəy Zöhrəbəyov, Əbdülkərim bəy Mehmandarov, Firudin bəy Köçəri, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Süleyman Sani Axundov, Həşim bəy Vəzirov, Əhməd bəy Ağaoğlu, Fərhəd Ağazadə, Üzeyir Hacıbəyli, Yusif Vəzir Cəmənzəminli, Cahangir bəy Zeynalov, Xəlil İbrahim, İsgəndər bəy Rüstəmbəyov, Bədəl bəy Bədəlbəyli, Ağalar bəy Əliverdiyev, Hüseyn Baykara, Xasay Vəzirov, Firudin Şuşinski, Mirzə Xosrov Axundzadə və s.

Azərbaycanın ictimai-siyasi xadimi, publisist, pedaqoq, yazıçı, hüquqşünas, şərqşünas, türkoloq, islamşünas alim, Osmanlı dövlətinin, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Parlamentinin və Türkiyə Böyük Məclisinin üzvü, Şuşada anadan olmuş Əhməd bəy Ağaoğlu 1905-1909-cu illərdə Hacı Zeynalabdin Tağıyevin dəstəyi ilə “Həyat” və

“İrsad” qəzetlərini təsis edib. Həmin qəzetlər 1905-ci ildə baş vermiş soyqırımının obyektiv şəkildə geniş ictimaiyyətə çatdırılmasında, ermənilərin soyqırımının, terror və vandal hərəkətlərinin azərbaycanlıların adına yazmaq istiqamətində apardığı dezinformasiya siyasətinin qarşısının alınmasında, sözün əsl mənasında, qəhrəmanlıq göstəriblər.

Azərbaycan peşəkar musiqi sənətinin və milli opera məktəbinin banisi, pedaqoq, publisist və ictimai-siyasi xadim, həmçinin xalqına təmənnəsiz xidmət edən Üzeyir Hacıbəylinin çoxşəxli fəaliyyətinin bir istiqaməti də publisistik yaradıcılıqla bağlıdır. Ü.Hacıbəyli “Azərbaycan”, “Kaspi”, “Həyat”, “İrsad”, “Tərəqqi”, “Həqiqət”, “İqbal”, “Yeni İqbal” qəzetlərində və “Molla Nəsrəddin” jurnalında çoxlu sayda məqalə, bəlyeton və satirik miniatürlər dərc etdirib. Üzeyir bəyin mətbu fəaliyyətinin böyük dövrü məhz “Molla Nəsrəddin” jurnalı ilə bağlı olmuş, publisist yazılarını daha çox “Ordan-burdan” başlığı altında dərc etməklə xalqın global problemlərini xüsusən satiranın dili ilə geniş ictimaiyyətə çatdırmağa çalışmışdır.

Azərbaycanın görkəmli pedaqoqu, publisist, tərcüməçi, jurnalist, yazıçı, nəşir Həşim bəy Vəzirov 30 il ədəbi jurnalistika sahəsində fəaliyyət göstərmiş, müxtəlif qəzet və jurnallar (“Təzə həyat”, “İttifaq”, “Səda” qəzetləri) nəşr etdirmişdir.

Azərbaycanın ictimai-siyasi xadimi, hüquqşünas, yazıçı, diplomat, pedaqoq, folklorşünas-alim, repressiya qurbanı Yusif Vəzir Cəmənzəminli Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra tutduğu vəzifəsinin artıq bitmiş olduğunu elan etmiş, Fransaya gedərək “Paris xəbərləri” qəzetində “Şərq məktubları” başlığı altında məqalələr çap etdirmişdir.

Şuşada anadan olmuş, yazıçı, salnaməçi, jurnalist, tərcüməçi, redaktor, etnoqraf kimi tanınan Ceyhun bəy Fransada yaşadığı dövrdə “La Revul du Mond Müslman”, “La Fiqaro” kimi mətbu orqanlarla əməkdaşlıq etmiş, “La Revul des Deux Mende” adlı jurnalda çalışmışdır. O, Parisdə fransız dilində nəşr olunan “Qafqaz” və Münhendə

ilə, “Azərbaycan Cümhuriyyətinin iki hərbi zəfəri”, “Azərbaycan renessansını yapanlardan Abbasqulu Ağə Bakıxanov”, “Azərbaycan isticlal mücadiləsinin iqtisadi təməli”, “Dədə Qorqud kitabı üzərinə notlar” və s. kimi yazıları dərc olunmuşdur. Hüseyn Baykara İstanbulda “Yeni Kafkasya” jurnalı ilə əməkdaşlıq etmişdir. O, həmçinin “Azəri-Türk”, “Odlu Yurd” və s. qəzet-jurnallarda Azərbaycan xalqının mədəniyyəti, ədəbiyyatı və onun ziyalıları ilə bağlı elmi-publisistik məqalələr dərc etdirmişdir.

Siyahını uzatmaq da olar. Lakin yuxarıda adları qeyd olunan şuşalı ziyalıların ötən əsrin əvvəllərində ayrı-ayrı mətbu orqanlarında çıxap etdirdiyi elmi-publisistik məqalələri təhlil etsək, əsas istiqamətləri məhz bu cür qruplaşdırmaq olar: – 1905-1906-cı illər azərbaycanlıların erməni təcavüzünə məruz qalması faktını obyektiv şəkildə geniş ictimaiyyətə çatdırmaq; – 1918-1920-ci illərdə mövcud olmuş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutunun səbəbləri və həmin tarixi dönmənin xalqın milli məfkurəsinin, dövlətçilik ənənələrinin formalaşmasında əhəmiyyətli rolunu təhlil etmək; – Şuşanın tarixini, milli-mənəvi dəyərlərini və ən əsası, bu qədim diyarın tam mənada bir Azərbaycan şəhəri olduğunu təbliğ etmək; – Azərbaycan dilinin saflığını və əhəngini qorumaqla maarifçiliyi və milli mətbuat ənənələrini inkişaf etdirmək və s.

“Şuşa” qəzeti

Azərbaycan mətbuatında Şuşa izindən danışarkən heç şübhəsiz ki, 1932-ci ildən nəşr olunmağa başlayan və bu il 90 yaşı tamam olan “Şuşa” qəzetini unutmmaq olmaz. Sovet dövründə qəzetin səhifələrində daha çox şəhərin mədəni həyatı, ictimai-sosial məsələlər geniş işıqlandırılırdısa, XX əsrin sonunda Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları başlayanda materialların məzmunu da dəyişdi və daha çox siyasi xarakterli olmaqla işğal faktına, erməni vandalizmi, erməni terroru, ermənilərin əsassız

torpaq iddialarının yaratdığı gərgin ictimai-siyasi mühitə yönəldi. İşğal dövründə qəzet məcburən Bakıda fəaliyyət göstərməkdə davam etmiş, Qarabağın və Şuşanın gerçək tarixi haqqında materiallar təbliğat və maarifləndirmə xarakterli olmaqla yanaşı, əsl həqiqətlərin ictimaiyyətə çatdırılmasında mühüm rol oynamışdır. Şuşa işğaldan azad edildikdən sonra 90 yaşlı

mətbu orqanı Azərbaycanın İkinci Qarabağ müharibəsində hərbi-diplomatik və informasiya məkanında uğurlarından və Şuşanın Azərbaycanın çoxəsrlik, zəngin şəhərsalma mədəniyyətinin nadir incisi kimi bərpə edilməsi məsələlərindən qürur hissi ilə yazılar dərc etməklə fəaliyyətini bu gün də davam etdirir.

Bu gün...

“İyirmi səkkiz il yarım işğal altında olan Şuşa azad edildi! Şuşa indi azaddır! Biz Şuşaya qayıtmışıq! Biz bu tarixi Qələbəni döyüş meydanında qazandıq. 2020-ci il noyabrın 8-i Azərbaycan tarixində əbədi qalacaqdır. Bu tarix əbədi yaşayacaq. Bu, bizim şanlı Qələbəmizin, Zəfərimizin günüdür!”

İlham ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti,
müzəffər Ali Baş Komandan

Şuşa bu gün əsasən şuşalı ziyalıların və ya əsasən “Şuşa” qəzetinin təbliğat mövzusu deyil, ümumölkə mediasının, məsələyə bir qədər də global yanaşsaq, çoxmilliyonlu Azərbaycan diasporunun uğurla reallaşdırdığı təbliğat-təşviqat prosesinin mühüm tərkib hissəsidir. Bu gün tam əminliklə demək olar ki, Şuşa mədəniyyətimizin beşiyi olmağdan daha çox, Azərbaycanın ictimai-siyasi düşüncə, milli ideologiya və milli məfkurə ocağı, əsası Pənəhəli xan dövründə qoyulan milli dövlətçilik ənənələrinin beşiyi kimi tanınır və beynəlxalq platformada da qəbul edilir. Bu gün Şuşa özlüyündə azad sözün, ədalətin, obyektivliyin tərcüməsidir. 44 günlük Vətən müharibəsindən ötən cəmi ilayrın ərzində Şuşada keçirilən tədbirlərin xarakterinə fikir verin: – 2021-ci il 30 avqust – Birinci Vəqif Poeziya Günü; – 2021-ci il 18 sentyabr – Üzeyir Hacıbəyli XIII Beynəlxalq Musiqi Festivalı; – 2022-ci il 18 mart – Azərbaycan-BMT tərəfdaşlığının 30 illiyinə həsr olunmuş toplantı; – 2022-ci il 22-23 aprel – dünyanın 65 ölkəsindən 400-dən çox soydaşımızın iştirakı ilə keçirilən Dünya Azərbaycanlılarının Xəfə Qurultayı (Zəfər Qurultayı)nda 230-a yaxın xarici ölkə vətəndaşı olan azərbaycanlı, o cümlədən 36 alim və 36 iş adamı iştirak edib); – 2022-ci il 28 aprel – “Cənubi Qafqaz: İnkişaf və Əməkdaşlıq” adlı beynəlxalq forum (Forumda dünyanın 20-dən çox ölkəsindən 50-yə yaxın xarici beyin mərkəzlərinin ekspertləri, tədqiqatçı-alimləri və media nümayəndələri iştirak etdilər); – 2022-ci il 6-8 may – Beynəlxalq Kuliniariya Festivalı; – 2022-ci il 12-15 may – V “Xaribülbul” Beynəlxalq Folklor Festivalı; – 2022-ci il 19-21 may – “Münaqişədən sonrakı humanitar gündəliyin inkişafı: mədəni mühitin canlandırılması yolu ilə davamlı inkişaf” mövzusunda beynəlxalq konfrans; – 2022-ci il 9 iyul – Azərbaycan Respublikasının diplomatik xidmət orqanlarının rəhbərlərinin müşavirəsi və s.

Bütün bu hadisələr hansı realılığı ortaya qoyur? 1. İlk növbədə, Şuşanın yalnız mədəniyyət paytaxtı deyil, həm də ictimai-siyasi fikir mərkəzi, milli-ideoloji düşüncə paytaxtı kimi ənənələrinin nəinki davam, hətta global miqyasda inkişaf etdirildiyini sübuta yetirir. Heç də təsadüfi deyil ki, bu il martın 31-də Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti

Təşkilatına (TÜRKSOY) üzv ölkələrin Mədəniyyət Nazirlərinin Daimi Şurasının Türkiyənin Bursa şəhərində keçirilən iclasında Şuşa şəhəri 2023-cü il üçün “Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı” seçildi.

2. Şuşa tədbirləri və həmin toplantılara olan global maraq dünyanın postmüharibə reallıqlarını artıq qəbul etdiyinə və nəinki qəbul etdiyinə, həmçinin bu reallıqların iştirakısına, tərkib

hissəsinə çevrildiyinin sübutudur; 3. Qeyd olunan hadisələr xüsusilə, “Qarabağ Azərbaycandır!”, “Şuşa Azərbaycandır!” fikrinin ictimai-siyasi, ideoloji baxımdan təsdiqi olmaqla yanaşı, əslrədir beyinlərə yeridilən saxta erməni ideologiyasına vurulan effektiv zərbə, informasiya müharibəsində Azərbaycanın aldığı düşünlülmüş və yalnız bu gün üçün deyil, gələcəyə hesablanmış praktik addımlardır;

4. Ən nəhayət, bütün bunlar 44 günlük Zəfərin Ali Baş Komandanı, Prezident İlham Əliyevin global miqyasda çəkisinə, beynəlxalq nüfuzunun və gücünün real təsdiqidir. Çünki Şuşa nəinki işğal dönməində, tarixi ərzində, ən əsası belə qısa müddətdə bu sayda beynəlxalq tədbirə evsahibliyi etməyib. Dünyanın diqqətini bu qədim diyara yönəltməklə Şuşanı global fikir, düşüncə, beynəlxalq söz meydanına çevirmək isə ilk növbədə, siyasi iradə, güc, düzgün diplomatiya və hörmət tələb edir. Və bu gün məhz həmin siyasi iradənin, gücün, düzgün diplomatiyanın, global nüfuz və hörmətin sahibi – Prezident İlham Əliyev artıq yeni – Qlobal Şuşa Platformasının əsasını qoyur.

Böyük Zəfərin və azad Şuşanın Azərbaycan mediasına təsiri

44 günlük Vətən müharibəsinin ortaya qoyduğu yeni reallıqlardan biri də məhz media ilə bağlıdır. Tarixi Zəfər, xüsusən Azərbaycan işğaldan azad olunması ilə Azərbaycan mediası istər forma, istərsə də məzmun baxımından tam yeni çalar, yeni ruh, müasir tələblərə uyğun fəaliyyət konsepsiyası əldə etdi. Nədir bu dəyişikliklər?

1. Azərbaycan mediasının tamamilə yeni və ən əsası Qarabağ reallıqlarına uyğun ideoloji fəaliyyət doktrinası yaradıldı. Başqa sözlə, Vətən müharibəsinə qədər daha çox erməni işğalından, BMT-nin məlum qətnamələrinin işləməməsi və beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinin kobud şəkildə pozulmasından, həmçinin 30 il dədə-baba torpağından ayrı düşmüş qaçqın və məcburi köçkünlərin torpaq həsrətindən yazan mediamız Qələbədən sonra ədalətli müharibənin nəticələrinə, işğaldan azad olunmuş ərazilərdə erməni vandallığının izlərini, beynəlxalq təşkilatların bu vəhşiliyi görməzdən gəlməsi, susması reallığına daha çox üstünlük verməyə başladı;

2. Yeni və daha təbii savaşı müxbirlərinin, ən əsası praktik hərbi jurnalistlərin yetişməsinə nail olduq;

3. Milli medianın erməni dezinformasiyasına qarşı mübarizəsi daha peşəkar və sistemli şəkildə həyata keçirildi;

4. Azərbaycan mediasının dünya KİV-i ilə əməkdaşlıq coğrafiyasının daha da genişlənməsinə şərait yarandı.

Bir sözlə, 44 günlük Vətən müharibəsinin, xüsusən azad Şuşanın yaratdığı yeni reallıqlar həm də media sahəsində öz sözünü deyir və bu gün QALIB LİDER, QALIB ÖLKƏ, QALIB ORDU, QALIB XALQ obrazı ilə yanaşı, Azərbaycan qalib mediası obrazı formalaşdı. Bu gün medianın öz ad gününü məhz azad Şuşada qeyd etməsi həmin obrazın daha bir nümunəsi, daha bir realıqdır. Odur ki, doğum günün mübarək, QALIB AZƏRBAYCAN MEDIASI.

RÖVNƏR RAQİFOĞLU,
Azərbaycan Televiziya və Radio Verilişləri
QSC-nin sədri,
filologiya elmləri doktoru